

ที่มาของชื่อ

สุชญา ศิริชัยภร ป.ธ.๙,พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)
 วิชาการหัวหน้าฝ่ายตำราและเอกสารทางวิชาการ(2550)

ความนำ

“ที่มาของชื่อ” จะกล่าวถึงที่มาของชื่อของบุคคลต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา สำหรับเนื้อหาที่มาของชื่อ จะกล่าวเฉพาะที่มาของชื่อเป็นส่วนสำคัญ ว่าชื่อแต่ละชื่อนั้น ได้มาอย่างไร ใครตั้งให้ หรือเกิดเพราะบาปกรรมที่เคยทำไว้ สำหรับเนื้อหาอื่นๆ นั้น ก็จะยกเพียงบางเรื่อง บางประเด็นเท่านั้น ที่เห็นว่าสำคัญและมีส่วนเกี่ยวข้องกัน

นอกจากนี้ เนื่องจากคนปัจจุบันนิยมเปลี่ยนชื่อกันมาก ชื่อบางชื่อ หากเปลี่ยนชื่อแล้ว จะทำให้ความหมายของชื่อที่พ่อแม่ที่ตั้งไว้เปลี่ยนไปก็ได้ หรือในชื่อบางชื่อ ที่ตั้งไว้ อาจจะบอกเรื่องราว เหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ก็ได้ ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมศรัทธาความเชื่อว่า กรรมมีจริง ผลของกรรมมีจริง ทำกรรมสิ่งใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ในการนำเสนอเรื่องที่มาของชื่อนั้น จะขอสรุปและนำเสนอใน ๙ ประเด็นคือ

๑. ชื่อที่พ่อแม่ตั้งให้ ๒. ชื่อที่มาจากแม่ ๓. ชื่อที่มาจากโคตร ๔. ชื่อที่ได้รับเพราะบาปกรรม ๕. ชื่อที่เกิดจากการกระทำ ๖. ชื่อที่ได้รับมาเพราะชื่อเดิมและสถานที่ ๗. ชื่อที่ได้รับเพราะรูปร่าง ๘. ชื่อที่ผสมกัน ๙. ชื่อที่ผู้อื่นตั้งขึ้นให้ใหม่ ใน ๙ ประเด็นจะกล่าวตามลำดับดังนี้

๑. ชื่อที่พ่อแม่ตั้งให้

ที่มาของชื่อข้อ ๑ นี้ มีกล่าวไว้มากมาย ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในที่นี้จะกล่าวเพียงบางเรื่อง ดังนี้

เรื่องผู้ทำความบันเทิงใจ

ผู้ทำความบันเทิงใจ ก็คือพระอานนท์ พระอานนท์บังเกิดในเรือนของเจ้าอมิตตทศกษัตริย์ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ท่านเกิดแล้วทำพระญาติทั้งมวลของท่านให้รำเริงบันเทิงใจ เพราะฉะนั้น พระประยูรญาติจึงขนานพระนามของท่านว่า อานันทะ ท่านบวชแล้ว บรรลุธรรมเพียงโสดาบัน จากการฟังธรรมที่พระ

ปุณณะมันตานีบุตรแสดง และหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือนจึง
ได้บรรลुพระอรหัตผล ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นขุนคลังธรรม ท่านมี
ความเป็นเลิศหลายอย่าง เลิศกว่าเหล่าภิกษุสาวกผู้เป็นพหูสูต ผู้มีสติทรงจำ ผู้มี
คติ ผู้มีอิทธิ และผู้เป็นอุปัฏฐาก (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม
๑ ข้อ ๒๑๙-๑๓๓ หน้า ๒๕๖-๒๖๔) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้
เพราะพระประยูรญาติตั้งไว้ และชื่อท่านก็ดี การปฏิบัติตนของท่านก็ดี ย่อมทำให้
ผู้ที่มาหาท่าน มีความบันเทิงใจทุกคน

เรื่องเต็กยา

เต็กยา ก็คือมโหสถบัณฑิต ท่านถือปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางสุนาเทวี ผู้
เป็นภรรยาเศรษฐี ปัจฉิมยามัฆคามา ในกรุงมิถิลา เมื่อล่วง ๑๐ เดือน นางสุนา
เทวีคลอดบุตรมีพรรณดุจทองคำ ขณะคลอด ท้าวสักกะทอดพระเนตรดมมนุษย์โลก
ทรงทราบว่า โปธิสัตว์คลอดจากครรภ์มารดา คิดว่า ควรเราจะทำพระพุทธรูป
ให้ปรากฏในโลก จึงเสด็จมาด้วยกายที่ไม่มีใครเห็นพระองค์ วางแท่งยา(ไอศธมฺภ
กะ)แท่งหนึ่งที่มีมือของท่าน แล้วเสด็จกลับไป ท่านรับแท่งยานั้นกำไว้ นางสุนา
เทวีเห็นแท่งยาในมือของท่านจึงถามว่า ลูกได้อะไรมา ท่านตอบมารดาว่า ยา จี
แม่ แล้ววางยาทิพย์ในมือมารดา กล่าววว่า แม่ครับ แม่จงให้ยานี้แก่เหล่าคน
เจ็บป่วย นางสุนาเทวีมีความร่าเริงยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงบอกแก่สิริวัฑกเศรษฐีผู้
สามี

สิริวัฑกเศรษฐี เป็นโรคปวดศีรษะมา ๗ ปี คิดว่า กุมารนี้เมื่อเกิดก็ถ้อย
มา ทั้งพูดกับมารดาได้ในขณะที่เกิด ยาที่ผู้มีบุญเห็นปานนี้ให้ จักมีอานุภาพมาก
แล้วจึงถ้อยยานั้น ฝนที่หिनบด แล้วเอาไอศธมฺภน้อยหนึ่งทาที่หน้าผาก โรคปวดศีรษะ
ที่เป็นมา ๗ ปีก็หายไป เศรษฐีดีใจว่า ยามีอานุภาพมาก ความที่ท่านถ้อยยามาก
ก็ปรากฏไปในที่ทั้งปวง บรรดาผู้เจ็บป่วยทั้งปวงพากันมาบ้านท่านเศรษฐีขอ
ยา เศรษฐีก็ถ้อยยาหน้อยหนึ่งฝนที่หिनบด ละลายน้ำให้แก่คนทั้งปวง เพียงใช้ยาทิพย์ทา
ตัวเท่านั้น ความเจ็บป่วยทั้งปวงก็สงบ มนุษย์ทั้งหลายมีสุขแล้วก็สรรเสริญว่า ยา
ในเรือนของสิริวัฑกเศรษฐีมีคุณมากแล้วหลีกไป เศรษฐี เมื่อตั้งชื่อ ก็ตั้งชื่อลูกว่า
ไอศธกุมาร เพราะเมื่อบุตรเกิดก็ถ้อยยามาด้วย แต่คนทั้งหลาย ตั้งชื่อให้อีกว่า
มโหสถกุมาร เพราะยามีคุณมาก (มาจากอรรถกถาชาดก มหานิบาต เล่ม ๙ หน้า
๒๑๑-๒๑๒) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะเหตุที่ท่านได้ช่วยเหลือ
ผู้อื่น นำยาที่มีคุณมากมาให้แก่ผู้เจ็บป่วย

เรื่องผู้เกิดในหนทางคนพี

ผู้เกิดในหนทางคนพี ก็คือพระมหาป็นถะ ท่านบังเกิดในครรภ์ของธิดาผู้มีทรัพย์มากคนหนึ่ง ในกรุงราชคฤห์ ซึ่งได้หนีตามชายไปอยู่ต่างถิ่น เมื่อนางมีครรภ์แก่ ก็กลับมายังบ้านเกิด แต่นางคลอดบุตรในระหว่างทาง ดังนั้น นางจึงตั้งชื่อลูกว่า ป็นถะ เพราะลูกเกิดในหนทาง ต่อมา เมื่อนางคลอดลูกคนที่สองในระหว่างทางอีก จึงตั้งชื่อลูกคนแรกว่า มหาป็นถะ และตั้งชื่อว่าคนน้องว่า จูฬป็นถะ ต่อมา มหาป็นถะ ได้บวช และบรรลุอรหัตผล (มาจากอรรถกถาอังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๘-๒๐๐ หน้า ๑๙๐-๑๙๒) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะสถานที่เป็นเหตุ

เรื่องผู้เกิดในสองตระกูล

ผู้เกิดในสองตระกูล ก็คือพระพากุลละ ท่านพระเถระ ได้ชื่ออย่างนี้ เพราะเจริญเติบโตมาในตระกูลทั้งสอง

เล่ากันว่า ท่านถือปฏิสนธิในเรือนเศรษฐี ในกรุงโกสัมพี ตั้งแต่วันที่ท่านถือปฏิสนธิ ตระกูลเศรษฐีนั้นก็ประสบลาภอันเลิศยศอันเลิศ มารดาของท่านคลอดท่านแล้วคิดว่าเด็กนี้มีบุญ ทำบุญไว้แต่ก่อน เมื่อพี่เลี้ยงนางนมกำลังให้ท่านเล่นด่าลงโพล่ขึ้น ในแม่น้ำยมุนา ปลาตัวหนึ่งเห็นท่านสำคัญว่าเหยื่อ ก็อ้าปากคาบเอาไป พี่เลี้ยงนางนมตกใจก็ทิ้งท่านหนีไป ท่านอยู่ในท้องปลา ต่อมาปลานั้นถูกจับได้ที่เมืองพาราณสี และถูกขายให้แก่ภรรยาเศรษฐีเมืองพาราณสี ภรรยาเศรษฐีผ่าท้องปลาพบท่านแล้วเลี้ยงไว้เป็นบุตร ฝ่ายมารดาเดิมทราบข่าว จึงขอบุตรคืน ตกलगกันไม่ได้ จนพระราชาทรงตัดสินให้ท่านเป็นทายาทของสองตระกูล นับแต่นั้นมา ตระกูลทั้งสองก็ประสบลาภอย่างมากด้วยกันพากันขนานนามท่านว่า พากุลกุมาร เพราะตระกูลทั้งสองเลี้ยงให้เติบโต ต่อมา ท่านบวชแล้ว บรรลุอรหัตผล มีอาพาธน้อย (มาจากอรรถกถาอังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๒๖ หน้า ๒๗๓๒-๗๔) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะเหตุการณ์ที่ท่านประสบและคนที่เคยทำบุญไว้มาก ย่อมมีอำนาจแห่งบุญคอยช่วยเหลือ ซึ่งตรงกับสำนวนไทยที่ว่า ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ นอกจากนี้ ท่านพากุลละนี้ ในอดีตชาติ เคยถวายยาแก่พระสงฆ์ ดังนั้น จึงทำให้ท่านเป็นคนไม่มีโรคภัยเบียดเบียน

เรื่องพระมีผิวดุจทองคำขันดี

พระผิวดุจทองคำขันดี ก็คือพระยโสธารา พระนางถือเอาปฏิสนธิในพระราชนิเวศน์พระเจ้าสุปปพุทธะ เจริญวัยแล้วได้อภิเษกเป็นมเหสีพระสิทธัตถราช

กุมาร ต่อมาพระนางได้ประสูติพระราชกุมาร เล่ากันว่า ผิวพรรณแห่งสระของพระนาง เป็นผิวพรรณเหมือนผิวทองคำชั้นดีที่สุด พระญาติทั้งหลายจึงขนานพระนามของพระนางว่า ภัททา กัจจนา เพราะฉะนั้น พระนางจึงชื่อว่าเป็นคนสวยงาม (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๔๕ หน้า ๓๓๒) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า รูปลักษณะที่ดี ก็มีส่วนในการตั้งชื่อได้เหมือนกัน ดังเรื่องนี้เป็นตัวอย่าง

เรื่องนายวิจิตร

นายวิจิตร ก็คือจิตตคหบดี ท่านบังเกิดในตระกูลเศรษฐี ณ นครมัจฉิกา สมณห์ แคว้นมคธ เวลาท่านเกิด ฝนดอกไม้ ๕ สี ตกลงประมาณแค่หัวเข่า ท้าวพระนคร บิดามารดาของเขาคิดว่า บุตรของเรานำชื่อของตนมาด้วยตนเอง แม้ในวันเกิด ท้าวพระนครก็วิจิตรด้วยดอกไม้ ๕ สี เพราะฉะนั้น จึงตั้งชื่อให้เขาว่า จิตตกุมาร

ทำไม ท่านจึงได้ชื่อว่า จิตตกุมาร เล่ากันว่า ในอดีตชาติ เมื่อทำบุญถวายอาหารอย่างดีแล้ว ถวายดอกไม้ต่างๆ แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า ในสถานที่ข้าพเจ้าเกิดแล้วเกิดแล้ว ขอบรรณาการ ๑,๐๐๐ จงมาถึงข้าพเจ้า ขอฝนดอกไม้ ๕ สี จงตกลง และการอธิษฐานจิตของท่านก็เป็นไปอย่างนั้นจริงทุกประการ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๕๐ หน้า ๓๓๙-๓๔๐) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ชื่อบางชื่อนั้นได้มาด้วยอำนาจบุญกรรมและแรงอธิษฐานจิต เพราะฉะนั้น จะทำบุญแต่ละครั้ง ควรอธิษฐานจิตด้วย

นอกจากนี้ เรื่องอื่นๆ เช่นเรื่องนางชนบทกัลยาณี เรื่องผู้ทำจิตใจที่เร่าร้อนของหมู่ญาติให้เย็นลง เรื่องผู้ทำให้พระประยูรญาติร่าเริงยินดี ก็ควรศึกษาเพิ่มเติม

๒. ชื่อที่มาจากแม่

ที่มาของชื่อข้อ ๒ มีกล่าวไว้น้อย ในที่นี้จะกล่าวเพียง ๒ เรื่อง ดังนี้

เรื่องพระลูกชายของนางสารี

พระลูกชายของนางสารี ก็คือพระสารีบุตร ท่านถือปฏิสนธิในครรภ์ของสารีพรหมณีในบ้านอุปติสสะ ไมไกลกรุงราชคฤห์ ในวันตั้งชื่อ ญาติทั้งหลายได้ตั้งชื่อว่าอุปติสสะ เพราะเป็นบุตรของหัวหน้าตระกูล ในบ้านอุปติสสะ ต่อมา ท่านบวชแล้ว ได้บรรลุอรหัตผล มีปัญญามาก เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา คู่กับพระ

โมคคัลลานะซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย คนทั่วไปเรียกชื่อของท่านว่า สารีบุตร เหตุเพราะท่านเป็นบุตรชายของแม่ที่มีชื่อว่าสารี (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๑๘๙ หน้า ๑๔๐) เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะอิทธิพลของแม่ที่มีต่อลูก ส่วนชื่อ อุปติสสะ ชื่อเดิมของท่านนั้น ก็มีเรียกบ้าง แต่ไม่มากนัก แม้เรื่อง เรื่องพระปุลณณะ ลูกชายของนางมันตานี(มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๘๐-๑๘๔) ก็ควรกล่าวไว้ด้วย

๓. ชื่อที่มาจากโคตร

ที่มาของชื่อข้อ ๓ มีกล่าวไว้น้อย จะกล่าวเพียง ๒ เรื่อง ดังนี้

เรื่องผู้มีรัศมีร่างกายดุจรตด้วยทองสุกแดง

ผู้มีรัศมีร่างกายดุจรตด้วยทองสุกแดง ก็คือพระโสณะ โกฬิวีสะ ท่านถือปฏิสนธิในเรือนของอุสภเศรษฐี ตระกูลโกฬิวีสะ (หมายถึงโกฬิวีสสะ กล่าวคือตระกูลศูทร ผู้ถึงที่สุดโดยอิสริยยศ) ในเมืองกาลจัมปากะ ตั้งแต่เวลาที่ท่านถือปฏิสนธิ เครื่องบรรณาการหลายพันมาในตระกูลเศรษฐี ในวันที่เกิดนั่นเอง ท้าวพระนครได้มีเครื่องสักการะสัมมานะเป็นอันเดียวกัน ต่อมาในวันตั้งชื่อของท่าน มารดาบิดาคิดว่า รัศมีร่างกายของบุตร ดุจรตด้วยทองสุกแดง บุตรของเราน่าชื่อของตนมาแล้ว เพราะฉะนั้น จึงตั้งชื่อของท่านว่าโสณกุมาร ต่อมา ท่านบวชแล้ว ทำความเพียรอย่างมาก และได้บรรลุอรหัตผล (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๐๕ หน้า ๒๐๘-๒๑๒) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เป็นเพราะชื่อเดิมและตระกูลของตน แม้เรื่องผู้มีรัศมีร่างกายมีผิวดังทอง (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๗ หน้า ๑๘๔-๑๘๖)ผู้มีรัศมีร่างกายมีผิวดังทอง ก็คือพระมหากัจจายนะ ก็ควรศึกษาเพิ่มเติม

๔. ชื่อที่ได้รับเพราะบาปกรรม

ที่มาของชื่อข้อ ๔ มีกล่าวไว้พอสมควร จะกล่าวเพียง ๔ เรื่อง ดังนี้

เรื่องนางค่อม

นางค่อม ก็คือนางชุชชุตตรา นางถือปฏิสนธิในครรภ์ของแม่นม ในเรือนของโฆสกเศรษฐี เวลาที่เกิดนางมีร่างกายค่อม เพราะฉะนั้น คนทั้งหลายจึงตั้งชื่อชุชชุตตรา

เล่ากันว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ นางอยู่ในราชนิเวศน์ของพระเจ้ากรุงพาราณสี เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งประจำราชสกุลเป็นคนค่อม จึงทำการเย้ยหยันต่อหน้าเหล่าสตรีที่อยู่ด้วยกันกับตน เทียบทำอาการว่าเป็นคนค่อม เพราะเหตุนี้ นางจึงบังเกิดเป็นหญิงค่อม (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต ภาค ๑ ข้อ ๒๖๐-๒๖๑ หน้า ๓๘๖ และ อรรถกถาธรรมบท อัปมาทวารค ภาค ๒ หน้า ๖๑) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้เพราะอำนาจกรรมเก่าแต่ปางก่อน แม้ **เรื่องนางปัญญาปาปา** เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า คนที่ทำบุญด้วยความโกรธ จะมีร่างกายผิดปกติ และเรื่องนี้ ยังมีกล่าวต่อไปอีกว่า เพราะบุญที่นางได้ถวายดินเหนียว ร่างกายของนางจึงมีสัมผัสอ่อนนุ่ม ทำให้นางได้เป็นพระมเหสีของพระราชาราชถึง ๒ พระองค์ (มาจากอรรถกถาชาดก หมวดอสูติ นิบาต ภาค ๘ ข้อ ๓๑๑ หน้า ๕๔๒ และมงคลทีปนี ปุชากถา ภาค ๑ หน้า ๖๕)

เรื่องคนเตี้ย

คนเตี้ย ก็คือพระลक्षणฐกัทธิยะ ท่านเกิดบังเกิดในตระกูลที่มีโศคะมาก กรุงสาวัตถี มีชื่อกัทธิยะ แต่เพราะเป็นคนเตี้ย จึงปรากฏชื่อลक्षणฐกัทธิยะ

ทำไม จึงเป็นพระเตี้ย เล่ากันว่า ในชาติก่อน ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า เมื่อมหาชนปรารถนาจะสร้างพระเจดีย์ว่าจะสร้างขนาดไหน เมื่อเขากล่าวว่าประมาณ ๗ โยชน์ ท่านเป็นหัวหน้าช่างกล่าวว่าขนาดนั้นใหญ่เกินไป เมื่อใคร ๆ กล่าวว่า ๖ โยชน์ ท่านก็กล่าวว่า ขนาดนั้นก็ใหญ่เกินไป เมื่อใคร ๆ กล่าวว่า ๕ โยชน์ ๔ โยชน์ ๓ โยชน์ ๒ โยชน์ ท่านก็พูดขึ้นว่า มาเถิด ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ควรจะทำให้ปฏิบัติได้สะดวกในอนาคต แล้ว จึงเอาเชือกวงแล้วหยุดอยู่ในที่สุด คาวุตหนึ่ง จึงกล่าวว่า ด้านหนึ่งๆ ได้คาวุตหนึ่ง ๆ จักเป็นเจดีย์กลมโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่ง

ชนเหล่านั้นก็เชื่อถ้อยคำของท่านนั้น ๆ ได้กระทำขนาดประมาณเจดีย์เพื่อพระพุทธเจ้าผู้หาประมาณมิได้ ด้วยกรรมนั้น ท่านจึงเป็นผู้มีขนาดต่ำกว่าผู้อื่นในที่เกิดแล้วๆ (มาจากอรรถกถาเถรคาถา สัตตกนิบาต ภาค ๒ หน้า ๑๔๐) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อว่าลक्षणฐกะ เพราะกรรมเก่าที่เคยทำไว้ ดังนั้น หากคนทั้งหลายจะทำอะไร ที่เป็นเรื่องดี เป็นบุญเป็นกุศล ควรที่ส่งเสริม มิใช่คัดค้าน หากไม่เห็นด้วย ก็ควรนิ่งเสีย หรือหากจะคัดค้าน ควรอยู่ในหลักที่ถูกต้อง และถูกต้องธรรม

เรื่องนายธานะที่ผู้อื่นเข้าใจว่าเป็นคนชั่ว

นายธานะที่ผู้อื่นเข้าใจว่าเป็นคนชั่ว ก็คือพระกฤษณะธานะ ท่านบังเกิดในครอบครัวพราหมณ์ กรุงสาวัตถี พวกญาติของท่านตั้งชื่อท่านว่า ธานมาณพ ท่านเจริญวัยแล้วเรียนไตรเพท ในเวลาแก่ฟงธรรมของพระศาสดาได้ศรัทธาแล้วบวชตั้งแต่วันที่ท่านบวชแล้ว หญิงคนหนึ่ง(ภาพนิมิต) เมื่อท่านเข้าบ้านก็เข้าไปกับท่านด้วย เมื่อออกก็ออกด้วย แม้เมื่อเข้าวิหารก็เข้าด้วย แม้เมื่อยืนก็ยืนอยู่ด้วย ดังนั้นย่อมปรากฏว่าติดพันอยู่เป็นนิตยอย่างนี้ ท่านก็ไม่เห็น แต่ด้วยผลของกรรมเก่าของท่าน หญิงนั้นจึงปรากฏแก่คนอื่น ๆ หญิงทั้งหลายที่ถวายข้าวยาคุและภิกษาในบ้าน ก็ทำการเย้ยหยันว่า ท่านเจ้าข้า ข้าวยาคุกระบวยหนึ่งนี้สำหรับท่าน อีกกระบวยหนึ่งนี้ สำหรับเพื่อนหญิงของท่าน ท่านจึงมีความเดือดร้อนรำคาญอย่างใหญ่ สามเณรและภิกษุหนุ่ม ต่างแวดล้อมท่าน แม้ไปวิหารก็ทำการหัวเราะเยาะว่า พระธานะเป็นคนชั่ว ภายหลังท่านมีชื่อว่าโกณฑธานะ เพราะเหตุนี้ ท่านพยายามแล้วพยายามเล่า เมื่อไม่อาจดลบันดาลความเย้ยหยันได้ จึงโกรธกล่าวบ้างว่า อุปัชฌาย์ของท่านชั่ว อาจารย์ของท่านชั่ว เมื่อพระพุทเจ้าทรงทราบ เรียกท่านมาตักเตือน และบอกถึงกรรมเก่าที่ท่านเคยทำไว้ ท่านดำรงอยู่ในโอวาท แล้วได้บรรลอรหัตผล

เล่ากันว่า ในชาติก่อน ท่านเคยเกิดเป็นเทวดา เห็นภิกษุสองรูปสามัคคีกัน จึงแปลงกายเป็นหญิงเข้าห้องน้ำพร้อมกับพระเถระรูปหนึ่ง เมื่อพระเถระออกมาท่านก็ทำผ้านุ่งให้หลุดออกเป็นบางส่วน ทำให้พระเถระอีกรูปหนึ่งเข้าใจผิด แม้ภายหลัง ทั้งสองรูปจะเข้าใจเรื่องที่เทวดานั้นบอกตามความเป็นจริง แต่ความที่ผิดใจกันระหว่างทั้งสองรูป ก็ยากที่จะประสานให้กลับคืนได้ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๑๑ หน้า ๒๓๓-๒๓๔) เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เป็นเพราะอำนาจกรรมเก่า

๕. ชื่อที่เกิดจากการกระทำ

ที่มาของชื่อข้อ ๕ มีกล่าวไว้มากมาย จะกล่าวเพียง ๗ เรื่อง ดังนี้

เรื่องนางผู้ทำร้ายเข้าออก

นางผู้ทำร้ายเข้าออก ก็คือนางสามาวดี นางเกิดเป็นลูกเศรษฐีชื่อ ภัททวติยะ มารดาบิดาตั้งชื่อให้นางว่า สามา ต่อมา นางเดินทางมากรุงราชคฤห์ ทำเสียงของคนรับทานของท่านโฆสกเศรษฐีให้เงียบเสียงลงได้ ด้วยการแนะนำให้สร้าง

รื้อ(วดี) โดยรอบแล้วทำประตูไว้ ๒ ประตู แล้วให้ตั้งสิ่งของไว้ภายใน ให้คนทั้งหลายมารับอาหารเข้าทางประตูหนึ่งออกอีกประตูหนึ่ง เพราะฉะนั้น นางจึงได้ชื่อว่าสามาวดี (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต ภาค ๑ ข้อ ๒๖๐-๒๖๑ หน้า ๓๗๘ และ อรรถกถาธรรมบท อัปมาทวรรค ภาค ๒ หน้า ๒๗) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้ เพราะกรรมที่ได้ทำดีไว้ในปัจจุบัน

เรื่องนางผู้ไม่นุ่งผ้า

นางผู้ไม่นุ่งผ้า ก็คือพระปฎาจารย์ นางถือปฏิสนธิในครอบครัวเศรษฐี กรุงสาวัตถี ต่อมา นางเจริญวัยได้ลักลอบได้เสียกับลูกจ้างคนหนึ่งในบ้าน แล้วหนีพ่อแม่ไปอยู่กับสามียังต่างถิ่น ภายหลังเดินทางกลับบ้านเพื่อคลอดลูกคนที่สอง ผัวและลูกทั้งสองคนก็ตายเสียในระหว่างทาง เมื่อกลับถึงบ้าน รู้ข่าวว่าพ่อแม่พี่น้องถูกบ้านทับตายหมด แล้วถูกเผาที่เชิงตะกอนเดียวกัน เศร้าโศกเสียใจจนเสียสติ ผ่าหนังผ่าหมากก็หลุดหมด ไปในที่ต่างๆ คร่ำครวญรำพันว่า บุตรสองคนก็ตาย สามีเราก็ตายเสียที่หนทาง มารดาบิดาและพี่ชาย เขาก็เผาที่เชิงตะกอนเดียวกัน

นางได้ผ้าที่คนอื่นให้ ก็ฉีกทิ้งเสีย มหาชนก็เที่ยวห้อมล้อมนาง ในที่พบเห็นแล้ว คนทั้งหลายจึงตั้งชื่อนางว่า ปฎาจารย์ เพราะนางไม่นุ่งผ้าเที่ยวไป หนึ่ง เพราะเหตุที่นางมีอาจาระ ไม่มีความละอายปรากฏแล้ว เพราะเป็นผู้เปลือยกาย ฉะนั้น คนทั้งหลาย จึงตั้งชื่อนางว่า ปฎาจารย์ เพราะมีอาจาระอันตกไปแล้ว ต่อมา นางได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ก็ได้บรรลุนิพพาน หลังจากนั้นบวชแล้ว ก็ได้บรรลุนิพพาน (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๓๘ หน้า ๓๑๔-๓๑๗) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้ เพราะเหตุการณณ์ในปัจจุบัน และยังสะท้อนให้เห็นว่า คนแม่เสียสติ หากคนที่มีปัญญาช่วยแนะนำ ก็สามารถจะช่วยเหลือให้เขากลับมาเป็นคนปกติ มีสติสัมปชัญญะได้

เรื่องผู้มีผมคล้ายตุ่มหู

ผู้มีผมคล้ายตุ่มหู ก็คือพระกุนทลเกสา (บางครั้งเรียกกันว่า พระกุนทลเกสิเถรี) นางถือปฏิสนธิในตระกูลเศรษฐี ในกรุงราชคฤห์. บิดามารดาตั้งชื่อนางว่าภัททา

เล่ากันว่า นางเมื่อโตเป็นสาวแล้ว นำโจรคนหนึ่งมาเป็นสามี แล้วถูกสามีหลอกไปฆ่าเพื่อชิงทรัพย์ที่ภูเขาสูงชัน นางปล้ำโจรซึ่งเป็นสามีตกภูเขาแล้ว ไปบวชในสำนักนิกครนธ์ ก่อนจะบวชนั้น พวกนิกครนธ์ใช้กำนดาลทิ้งถอนผมของนาง แล้วจึงให้บวช ผมของนางเมื่อจะงอกขึ้นอีก ก็งอกขึ้นเป็นวงกลมคล้ายตุ่มหู โดย

เป็นกลุ่มก้อนขึ้นมา เพราะเหตุนี้ นางจึงมีชื่อใหม่ว่า กุณฑลเกสา ต่อมานาง สอนทนต์ธรรมกับพระสารีบุตร ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา บรรลุพระอรหัต แล้ว จึงได้ชื่อว่า ภัททา กุณฑลเกสา (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๔๓ หน้า ๓๒๔-๓๓๐) จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้ เพราะชื่อเดิม และเพราะลักษณะเฉพาะที่ปรากฏแก่บุคคลทั่วไป

เรื่องพระภราทวาชะผู้โลเลได้เพียงก้อนข้าว

พระภราทวาชะผู้โลเลได้เพียงก้อนข้าว ก็คือพระปิณโฑลภราทวาชะ ท่าน บังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในกรุงราชคฤห์ มีชื่อว่าภราทวาชะ ท่าน เจริญวัยแล้ว ศึกษาไตรเพทเชี่ยวชาญสอนมนต์แก่มาณพ ๕๐๐ คน เพราะท่านเองเป็น หัวหน้า จึงรับภิกษาของพวกมาณพทุกคนด้วยตนเอง ในที่ที่เขาเชื่อเชิญ ท่านเป็น คนมักโลเลอยู่นิดหน่อย เทียวแสวงหาข้าวต้มข้าวสวยและของเคี้ยว ไม่ว่าไปในที่ ไหนๆ ก็มาณพเหล่านั้น ในที่ที่ท่านไปแล้ว ท่านได้รับการต้อนรับเพียงก้อนข้าว เท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านมีชื่อใหม่ว่า ปิณโฑลภราทวาชะ ต่อมาท่านบวชแล้ว บรรลุอรหัตผล (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๕ หน้า ๑๗๘) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะความประพฤติปฏิบัติ ของตนเองที่กระทำเป็นประจำ เมื่อครั้งยังไม่ได้บวช สมัยเป็นพราหมณ์สอนมนต์

เรื่องผู้มีผิวเสมอด้วยดอกบัวขาบ

ผู้มีผิวเสมอด้วยดอกบัวขาบ ก็คือพระอุบลวัณณาเถรี นางถือปฏิสนธิใน ครอบครวัศเรชฐี มีรูปร่างงดงาม บิดามารดาจึงขนานนามของนางว่า อุบลวัณณา เพราะนางมีผิวพรรณเสมอด้วยดอกบัวขาบ เมื่อเวลานางเจริญวัย พระราชาทั่ว ชมพูทวีป ก็ส่งคนไปสำนักเศรษฐีของนาง เศรษฐีคิดว่า เราไม่อาจยึดเหนี่ยวจิตใจ ของคนทุกคนได้ แต่จำเราจะทำอุบายสักอย่างหนึ่ง จึงเรียกนางมาถามว่า ลูกบวช ได้ไหม เมื่อนางตอบว่า บวชได้ นางจึงได้บวช และเมื่อบวชแล้ว นางก็ได้บรรลุ อรหัตผล (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๓๙ หน้า ๓๑๓) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางที่ได้ชื่ออย่างนี้ เพราะรูปลักษณะที่ปรากฏ นอกจากนี้ ในอดีตชาติ นางเมื่อทำบุญแล้ว ได้ถวายดอกบัวขาบ แล้วอธิษฐานว่า ท่านเจ้าข้า ขอผิวกายของดิฉัน จงเป็นประดุจผิวภายในห้องดอกบัวขาบเหล่านี้ ในสถานที่ที่ดิฉันเกิดแล้ว เพราะฉะนั้น นางจึงได้ชื่อว่า อุบลวัณณา ด้วยอำนาจ แห่งการอธิษฐาน

เรื่องผู้เคยเป็นหัวหน้าของคนเลี้ยงโค

ผู้เคยเป็นหัวหน้าคนเลี้ยงโค ก็คือพระควัมปติ ท่านบังเกิดในหมู่มนุษย์ มีชื่อว่า ควัมปติ ท่านเป็นผู้หนึ่ง ในบรรดาสหายผู้เป็นคฤหัสถ์ทั้ง ๔ ของพระยสเถระ เมื่อสดับข่าวว่า ท่านพระยสเถระบวชแล้ว จึงได้ไปยังสำนักของพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยสหายของตน พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่ท่านแล้ว ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ท่านดำรงอยู่ในอภินิหารผล พร้อมด้วยสหายทั้งหลาย ต่อมาด้วยอำนาจความคุ้นเคย ท่านก็ไปยังวิมานบนสวรรค์อยู่เนื่อง ๆ เพื่อพักกลางวัน นัยว่าวิมานนั้นเป็นที่มีความสุขตามฤดูกาลของท่าน

เล่ากันว่า ในชาติก่อน ท่านเป็นหัวหน้าเด็กเลี้ยงโค ผัวนางโคนต้นซีกขนาดใหญ่ เกลี่ยทรายไว้ นิมนต์พระเถระผู้ถือปิณฑปาติภคตจตุตถรูปหนึ่ง ให้นำที่โคนต้นซีก ถวายอาหารที่ตนได้มา ตายจากมนุษย์โลกนั้น ไปบังเกิดในวิมานเงินนั้น ด้วยอำนาจของบุญนั้น ต้นซีกได้บังเกิดอยู่ใกล้ประตูวิมาน (มาจากอรรถกถาที่ขนิภาย มหาวรรค เล่ม ๒ ข้อ ๔๔๑ หน้า ๔๓๑) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เป็นเพราะอดีตชาติ ท่านเคยเป็นหัวหน้าเลี้ยงโคมาก่อน และทำบุญไว้

เรื่องผู้ยังเป็นอยู่ ได้รับการเลี้ยงดูจากพระราชากุมาร

ผู้ยังเป็นอยู่ ได้รับการเลี้ยงดูจากพระราชากุมาร ก็คือ หมอชิวก โโกมารภจ ท่านถือปฏิสนธิในครรภ์ของหญิงงามเมือง ชื่อสาสวดี ณ กรุงราชคฤห์

ทำไม จึงชื่อว่า ชิวก โโกมารภจ ชื่อว่า ชิวก เพราะยังเป็นอยู่ (ยังมีชีวิต) ชื่อว่า โโกมารภจ เพราะพระราชากุมารทรงชุบเลี้ยงไว้

เล่ากันว่า ขึ้นชื่อว่าสตรีงามเมือง เวลาคลอด ถ้าเป็นเด็กชายก็ทิ้งเสีย ถ้าเป็นเด็กหญิงก็เลี้ยงไว้ ดังนั้น นางสาวดีจึงเอากระดิ่งใส่เด็กชายทิ้งที่กองขยะ อภัยราชากุมารเสด็จไปเพื่อเข้าเฝ้า ระหว่างทาง ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กชายนั้น จึงตรัสถามว่า พนาย อะไรนั่น ผูกกาจิ้งจอกมัดเต็มไป ทรงส่งพวกราชบุรุษไป เมื่อเขากราบทูลว่า ทารก พระเจ้าข้า ตรัสถามว่า ยังเป็นอยู่หรือ พนาย ทรงฟังว่า ยังเป็นอยู่ พระเจ้าข้า จึงโปรดให้นำไปเลี้ยงไว้ภายในพระราชานิเวศน์ของพระองค์ และตั้งชื่อให้ว่า ชิวก

ชิวกพออายุได้ ๑๖ ปี ก็ไปกรุงตักกศิลา เรียนแพทย์ เมื่อเรียนจบแล้วก็ทำหน้าที่รักษาคนไข้ เป็นหมอที่เก่งมาก ได้ลาภสักการะจากราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร

ต่อมาได้เสวยยาบำบัดโรคของพระเจ้าจันทรพิชิตให้หาย หมอชีวกได้รับพระราชทรัพย์มากมาย พร้อมทั้งผ้าคู่เนื้อดี ๒ ผืนและผ้าเนื้อธรรมดาอีก ๑,๐๐๐ ผืน พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ

หมอชีวกประกอบเภสัชพุลถวายการขับถ่ายในพระวรกายที่มีธาตุสะสมแล้วแต่พระพุทธเจ้า คิดว่า ปัจจัย ๔ เป็นของๆ เรามีอยู่ จึงอาราธนาให้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวิหารของตน ปรงยาถวาย น้อมผ้าคู่เนื้อดีถวาย พระพุทธเจ้า กราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดทรงใช้สอยคู่ผ้านี้ แล้วถวายผ้าอีก ๑,๐๐๐ ผืนแก่พระภิกษุสงฆ์ (มาจากอรรถกถา ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ข้อ ๑๕๐ หน้า ๑๒๒ และดูประกอบวินัยปิฎก มหาวรรค จีวรขันธกะ เล่ม ๕ ข้อ ๓๒๖-๓๓๗ หน้า ๑๗๙-๑๘๙) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ชื่อคนและชาติกำเนิดนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญคือความรู้และความประพฤติ เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะเรียนรู้อาจารย์ใดศาสตร์หนึ่งให้มีความชำนาญ ก็จะสามารถบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคมได้

๖. ชื่อที่ได้รับมาเพราะชื่อเดิมและสถานที่

ที่มาของชื่อข้อ ๖ มีกล่าวไว้น้อย จะกล่าวเพียง ๒ เรื่องดังนี้

เรื่องพระกัสสปะผู้บวชที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พระกัสสปะผู้บวชที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ก็คือ พระอุรุเวลกัสสปะ ท่านบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ มีชื่อว่า กัสสปะ ตามโคตรของตน เจริญวัยแล้วเรียนไตรเพท มีบริวารมาณพ ๕๐๐ ท่านตรวจดูสาระในคัมภีร์ (ไตรเพท) เห็นแต่ประโยชน์ส่วนปัจจุบันเท่านั้น ไม่เห็นประโยชน์ส่วนภายภาคหน้า ท่านไปยังตำบลอุรุเวลา แล้วบวชเป็นฤๅษีพร้อมกับบริวารของตน จึงมีชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ ต่อมาท่านบวชแล้วบรรลุอรหัตผล มีบริวารมาก ปราภฏชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ เพราะท่านบวชในอุรุเวลาเสนานิคม (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๒๔ หน้า ๒๖๔-๒๖๗) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะชื่อเดิมและสถานที่ที่ท่านบวช

เรื่องนางกาลิชาวกุรรฆนคร

นางกาลิชาวกุรรฆนคร ก็คือกาลิคุรรฆริกาอุบาสิกา นางบังเกิดในเรือนตระกูล ในกรุงราชคฤห์ เหล่าญาติได้ตั้งชื่อนางว่า กาลิ นางเจริญวัยแล้ว มีสามีในกุรรฆนคร ต่อมานางตั้งครรภ์ ครั้นมีครรภ์ครบกำหนดคลอดแล้วคิดว่า การ

คลอดบุตรในเรือนของคนเหล่านี้ไม่สมควร จึงไปนครแห่งตระกูลของตน ต่อมาในเวลาเที่ยงคืน ฟังคำของเหล่าสาตาศิษย์และเหมวตย์กัษผู้ยืนในอากาศเหนือปราสาทของนาง กล่าวพรรณนาคุณพระรัตนตรัย เกิดความเลื่อมใสที่ได้ยินเสียงสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล โดยยังไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเลย ต่อมา นางก็คลอดบุตร (มาจากอรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๖๗ หน้า ๔๐๐) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้ เพราะไปมีสามีอยู่เมืองกุรนคร เพราะฉะนั้น ชื่อเมืองที่อยู่ ก็มีอิทธิพลในการตั้งชื่อได้เหมือนกัน

๗. ชื่อที่ได้รับมาเพราะรูปร่าง

ที่มาของชื่อชื่อ ๗ มีกล่าวไว้พอสมควร จะกล่าวเพียง ๓ เรื่องดังนี้

เรื่องเทพบุตรมีผมห้าแหยม

เทพบุตรมีผมห้าแหยม ก็คือปัญจสิขเทพบุตร เหตุที่ได้ชื่อเทพมีผมห้าแหยม (ปัญจสิขะ) เพราะเป็นเทพบุตรมีผมห้าแหยม ห้อยอยู่ที่เบื้องหลัง

เล่ากันว่า ในชาติก่อน ท่านในเวลาเป็นเด็กไว้จุก ๕ จุก เป็นหัวหน้าเลี้ยงโค พอโตเป็นหนุ่ม ในเวลาทำกรรมที่เป็นบุญ ในถิ่นมนุษย์ ได้พาพวกเด็กแม่เหล่าอื่นทำศาลาในที่อันเป็นทางสี่แยก ชุดสระบัว ผูกสะพาน ปราบทางซรุขระให้เรียบ ขนไม้มาทำเพลาและไม้สอดเพลาของยานทั้งหลาย เทียวทำบุญแบบนี้ตั้งที่กล่าวมาแล้ว ก็ตายลงทั้งที่ยังเป็นหนุ่ม ร่างของท่านเป็นร่างที่น่ารัก น่าชอบใจ ท่านตายแล้ว ก็ไปเกิดในเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกามีอายุ ๙ ล้านปี ร่างของท่านคล้ายกับกองทัพมีประมาณเท่า ๓ คาวุต เขาประดับเครื่องประดับปริมาณ ๖๐ เล่มเกวียน พรมของหอมประมาณ ๙ หม้อทรงผ้าทิพย์สีแดงประดับดอกกรรณิการ์ทองแดง มีแหยม ๕ แหยมห้อยอยู่ที่เบื้องหลัง (มาจากอรรถกถาที่ขนิทาย มหาวรรค เล่ม ๒ ข้อ ๒๙๓ หน้า ๒๕๙) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะรูปร่างลักษณะที่ปรากฏให้เห็นแก่ผู้อื่น

เรื่องผู้มีรูปร่างผอม

ผู้มีรูปร่างผอม ก็คือพระกิสาคโคตมี นางบังเกิดในตระกูลคนเข็ญใจ กรุงสาวัตถี นางเจริญวัยแล้วก็ไปสู่ตระกูลสามี พวกชนในตระกูลนั้นคหิมนางว่า เป็นธิดาของตระกูลคนเข็ญใจ ต่อนานางได้คลอดบุตรคนหนึ่ง ชนทั้งหลายจึงได้ทำความยกย่องนาง บุตรของนางเมื่อตั้งอยู่ในวัยพอจะวิ่งไปวิ่งมาเล่นได้ก็มาตายเสีย

ความเศร้าโศกก็เกิดขึ้นแก่งาน ความจริง นางนั้นชื่อว่า โคตมี แต่คนทั่วไปเรียกนางว่า กิสาโคตมี เพราะเป็นผู้ผอมผอมนิดหน่อย (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๔๖ หน้า ๓๓๒-๓๓๓) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การตั้งชื่อ จะดูรูปร่างลักษณะของร่างกายเป็นสำคัญ

เรื่องนายร่างกายสูง

นายร่างกายสูง ก็คืออุคคคหบดี ท่านบังเกิดในตระกูลเศรษฐี ในเมืองเวสาลี เวลาท่านเกิด มีประวัติก้าวไถไม่ชัดเจนนัก แต่ต่อมา ร่างกายของท่านสูงขึ้นสมบูรณ์ ท่านส่งงามเหมือนเสาระเนียดที่ตากแห้งแล้ว เหมือนแผ่นผ้าที่ฉีกด้วยลวดลายที่เขาปักไว้ แม้คุณทั้งหลายของท่านก็ฟุ้งขจรไป ท่านจึงมีชื่อว่า อุคคะ เพราะความที่ท่านเป็นดุจเสาระเนียดและแผ่นผ้าที่ฉีกด้วยลวดลายที่เขาปักไว้ ทั้งสองนี้ฟุ้งขจรไป (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๕๓ หน้า ๓๔๖) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เป็นเพราะรูปร่างลักษณะที่เกิดขึ้นมาเป็นคนสูงนั่นเอง

๘. ชื่อที่ผสมกัน

ที่มาของชื่อข้อ ๘ มีกล่าวไว้พอสมควร จะกล่าวเพียง ๔ เรื่องดังนี้

เรื่องผู้ทำให้ใจฟูขึ้นแต่เป็นคนผิวดำ

ผู้ทำให้ใจฟูขึ้นแต่เป็นคนผิวดำ ก็คือพระกาฬทายี ท่านถือปฏิสนธิในเรือนของอมตย์ ในกรุงกบิลพัสดุ์ ในวันเกิดก็เกิดพร้อมกับพระโพธิสัตว์แล ในวันนั้นญาติทั้งหลายก็ให้มอบบนเครื่องรองรับคือผ้าแล้วนำไปถวายตัวเพื่อรับใช้พระโพธิสัตว์ เพราะเกิดในวันเดียวกับพระโพธิสัตว์ ในวันตั้งชื่อท่าน เหล่าญาติตั้งชื่อว่าอุทายี เพราะเกิดในวันที่ชาวนครทั่วไปมีจิตใจฟูขึ้น แต่เพราะท่านเป็นคนค่อนข้างดำ จึงมีชื่อว่ากาฬทายี ท่าน ในวัยเด็ก เล่นของเล่นกับพระโพธิสัตว์จนเจริญวัย ต่อมา เมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวช และตรัสรู้ธรรมแล้ว ท่านได้บวช และบรรลุอรหัตผล

อนึ่ง ต้นโพธิพฤกษ์ พระมารดาของพระราหุล ขุมทรัพย์ทั้ง ๔ ช้างทรง ม้า กัณฐกะ นายฉันทะ อมตย์กาฬทายี รวมเป็น ๗ นี้ชื่อว่าสัตตสหชาติ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๒๕ หน้า ๒๖๘-๒๗๐) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะชื่อเดิม ก็รูปร่างลักษณะประกอบกัน

เรื่องผู้ไปตกที่เสาไม้ บุตรเจ้ามัลละ

ผู้ไปตกที่เสาไม้ บุตรเจ้ามัลละ ก็คือพระทัฬหะ มัลลบุตร ท่านถือปฏิสนธิในนิเวศน์ของเจ้ามัลละพระองค์หนึ่ง ในอนุปิยนคร แคว้นมัลละ ในเวลาใกล้คลอด มารดาของท่านตาย ญาติทั้งหลายนำสรีระของนางไปยังป่าช้าแล้วยกขึ้นสู่เชิงตะกอนไม้แล้วจุดไฟ พื้นท้องของนางที่ร้อนเพราะไฟไหม้ ก็แยกออกเป็น ๒ ส่วน ทารกกระเด็นขึ้นไปตกที่เสาไม้ต้นหนึ่งด้วยกำลังบุญของตน คนทั้งหลายอุ้มทารกนั้นไปให้แก่ย่าแล้ว ย่านั้นเมื่อจะตั้งชื่อท่านนั้นจึงตั้งชื่อของท่านว่า ทัฬหะ เพราะท่านกระเด็นไปที่เสาไม้จึงรอดชีวิต ต่อมาท่านได้บวช และได้บรรลอรหัตผล ทำหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๑๔ หน้า ๒๔๓-๒๔๖) เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะเหตุการณ์ที่ประสบมา และเพราะเป็นบุตรของเจ้ามัลละที่ย่าตั้งชื่อให้

เรื่องคนนุ่งผ้ากรองด้วยเปลือกไม้ อยู่นอกแคว้น

คนนุ่งผ้ากรองด้วยเปลือกไม้ อยู่นอกแคว้น ก็คือ พระพาหิยะ ทารุจิริยะ ท่านบังเกิด ในเรือนตระกูล ในแคว้นพาหิยะ คนทั้งหลายตั้งชื่อท่านว่า พาหิยะ ท่านเจริญวัยครองเรือน ดำริว่าจะทำการค้าขาย จึงขึ้นเรือที่จะไปสุวรรณภูมิ ไม่ทันไปถึงถิ่นที่ปรารถนาเรือก็อับปางลงกลางสมุทร ท่านเกาะขอนไม้ขอนหนึ่งไว้ ๗ วัน จึงขึ้นท่าเรือชื่อสุปารกะ ได้รู้ว่าเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ คิดว่า จะเข้าไปหามนุษย์โดยแบบเปลือกไม้สมควร แล้วใช้สาหร่ายปกปิด แล้วขออาหารได้ ต่อมาท่านประพุดิตนเช่นนั้น มีคนเลื่อมใสจำนวนมาก ทำให้ท่านได้รับลาภสักการะมากมาย ภายหลัง ท่านนุ่งผ้ากรองด้วยเปลือกไม้(ทารุจิริยะ) เพื่อทำให้คนทั้งหลายเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น ท่านจึงชื่อว่าทารุจิริยะ ต่อมาท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วบรรลอรหัตผล และเพราะคนอยู่ในแคว้นพาหิยะ จึงมีชื่ออีกว่า พาหิยะ ทารุจิริยะ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๒๔๘-๒๕๒) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่อเช่นนี้ เพราะชื่อรัฐที่อยู่อาศัยและการประพุดิปฏิบัติของตน

เรื่องพระพุดถ้อย

พระพุดถ้อย ก็คือพระปิลินทวัจฉะ ท่านได้ชื่อว่าปิลินทวัจฉะ เพราะท่านมีชื่อปิลินทะ มีโคตรว่าวัจฉะ ดังนั้น เมื่อรวมทั้ง ๒ คำ จึงได้ชื่อว่าปิลินทวัจฉะ

เล่ากันว่า ท่าน บังเกิดในครอบครัวพราหมณ์ ในกรุงสาวัตถี ญาติทั้งหลาย ตั้งชื่อท่านว่า ปิลินทวัจฉะ ต่อมา ท่านฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ได้ศรัทธา บวชแล้วเจริญวิปัสสนาบรรลุพระอรหัตแล้ว ท่านเมื่อพูดกับคฤหัสถ์ก็ดี ภิกษุก็ดี จะใช้คำว่าถ้อยทุกคำว่า มาเถิดเจ้าถ้อย (เอหิ วสส) ไปเถิดเจ้าถ้อย(คจฺจ วสส) นำไปเถิดเจ้าถ้อย (หฺร วสส) ถือเอาเถิดเจ้าถ้อย (คณฺห วสส) ภิกษุทั้งหลายฟัง เรื่องนั้นแล้วก็นำไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ธรรมดาพระอริยะย่อมไม่กล่าวคำ หยาบ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ธรรมดาว่าพระอริยะทั้งหลายไม่พูดคำหยาบข่ม ผู้อื่น แต่ว่า คำหยาบนั้นฟังมิได้โดยที่เคยตัวในภพอื่น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า พระเจ้าข้า พระปิลินทวัจฉะ พยายามแล้วพยายามเล่าเมื่อกล่าวกับคฤหัสถ์ก็ดี กับ ภิกษุทั้งหลายก็ดี ก็พูดว่า เจ้าถ้อย เจ้าถ้อย ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในเรื่องนี้มีเหตุ เป็นอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า การพูดคำหยาบแห่งบุตรของเรา ประพฤติจนเคยชินในปัจจุบันเท่านั้นก็หามิได้ แต่ในอดีตกาล บุตรของเรานี้ บังเกิด ในครอบครัวแห่งพราหมณ์ผู้มักกล่าวถ้อยถึง ๕๐๐ ขาดิฉัน บุตรของเรานี้จึง กล่าวเพราะความเคยชิน มิได้กล่าวด้วยเจตนาหยาบ จริงอยู่วิหารแห่งพระอริยะ ทั้งหลายแม้จะหยาบอยู่บ้าง ก็ชื่อว่าบริสุทธิ์แท้เพราะเจตนาไม่หยาบ ไม่เป็นบาป แม้มีประมาณเล็กน้อยในเพราะการกล่าวนี้เลย (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๑๕ หน้า ๒๔๗) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่ไม่ดี เช่น การพูดหยาบ ไม่ไพเราะ ไม่ควรจะประพฤติปฏิบัติ เพราะหากทำบ่อยๆ อบรมบ่มนิสัยมานานจนเคยชิน กลายเป็นวาสนา ก็จะแก้ไขยาก ซึ่งจะเป็นนิสัย ติดตัวตลอดไป

เรื่องแม่ของสิงคาลกุมาร

แม่ของสิงคาลกุมาร ก็คือพระสิงคาลมาตา นางบังเกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงราชคฤห์ ได้สามีที่มีตระกูลมีชาติเสมอกัน คลอดบุตรคนหนึ่ง ชนทั้งหลายตั้ง ชื่อให้ลูกของนางว่า สิงคาลกุมาร เพราะเหตุนั้น แม่นางก็มีชื่อสิงคาลมาตา (มา จากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๔๗ หน้า ๓๓๕) เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า นางได้ชื่อเช่นนี้ เป็นเพราะลูกของนาง ดังนั้น ลูกก็มีอิทธิพล ก่อให้เกิดชื่อได้เหมือนกัน

๙. ชื่อที่ผู้อื่นตั้งขึ้นให้ใหม่

ที่มาของชื่อชื่อ ๙ มีกล่าวไว้น้อย จะกล่าวเพียง ๒ เรื่องดังนี้

เรื่องคนมีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา

คนมีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา ก็คือท่านอนาถาปิณฑิกเศรษฐี ท่านบังเกิดในเรือนของสุมนเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี บิดามารดาตั้งชื่อให้ท่านว่า สุทัตตะ ต่อมาท่านเมื่อเจริญวัยแล้ว ก็ตั้งโรงงาน บริจาคก้อนข้าวให้คนอนาถาทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่า อนาถปิณฑิกะ (มาจากอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เล่ม ๑ ข้อ ๒๔๙ หน้า ๓๓๘) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ชื่อเดิม กับ ชื่อที่เกิดจากการบำเพ็ญคุณความดี หรือชื่อภายหลังนั้น บางครั้งก็มีคนรู้จักชื่อหลังมากกว่า ส่วนชื่อเดิม คนที่ไม่ใกล้ชิด อาจจะไม่รู้จักเลย นอกจากนี้ ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ภายหลังได้บรรลุนิพพาน และสร้างวัดเขตวันถวายพระพุทธเจ้า ด้วยการบริจาครูปทรัพย์ถึง ๕๔ โภกั

เรื่องผู้มีอายุมาก แต่ก็ยังเป็นกุมาร

ผู้มีอายุมากก็ยังเป็นกุมารก็คือพระกุมารกัสสปะ ท่านเกิดในครรภ์ของหญิงคนหนึ่ง ในกรุงราชคฤห์ ล่ากันว่า หญิงนั้นอ่อนนวมารดา ก่อนเพื่อจะบวช แต่ก็ไม่ได้บวช จนมีสามี ไม่รู้ตัวว่าตั้งครรภ์ นางประสงค์จะขอบวช จึงเอาใจสามี โดยประการต่างๆ ในที่สุด สามีก็อนุญาต นางบวชเป็นภิกษุณีอยู่ในสำนักภิกษุณี ภิกษุณีทั้งหลาย เห็นนางมีครรภ์ จึงถามพระเทวทัต พระเทวทัตก็บอกว่า นางไม่เป็นสมณะ แล้วยังสงสัยก็ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระอุบาลีเถระรับเรื่องไปวินิจฉัย

พระเถระเชยฺยตระกูลชาวกรุงสาวัตถี และนางวิสาขาอุบาสิกาให้ตรวจพิจารณาดู พระเถระได้ข้อเท็จจริงแล้วจึงวินิจฉัยว่า นางตั้งครรภ์มาก่อนบรรพชาจึงไม่เสียพระพุทธเจ้า ประทานสาธุการรับรองแก่พระเถระ ภิกษุณีนั้นคลอดบุตรเช่นกับหล่อด้วยแท่งทองคำ พระเจ้าปเสนทิโกศลโปรดให้รับเด็กนั้นมาชุบเลี้ยง พระราชทานนามว่ากัสสปะ เมื่อกัสสปะเติบโตพอแล้ว จึงทรงนำไปฝากไว้ยังสำนักพระพุทธเจ้าให้บวช ท่านบวชครั้งยังเป็นเด็กหนุ่ม พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงเรียกกัสสปะมา จงให้ผลไม้บ้าง ของเคี้ยวนี้บ้าง แก่กัสสปะ ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า กัสสปะองค์ไหน (เพราะพระที่ชื่อกัสสปะมีหลายองค์ เช่น อรุเวลากัสสปะ มหากัสสปะ) จึงพากันขานชื่อของท่านว่า กุมารกัสสปะ ตั้งแต่นั้นมา แม้ท่านแก่เฒ่า ก็ยังเรียกกันว่า กุมารกัสสปะ อยู่นั่นเอง (มาจากอรรถกถาทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ข้อ ๔๐๖ หน้า ๔๒๓-๔๒๔) เรื่องนี้

แสดงให้เห็นว่า ท่านได้ชื่ออย่างนี้ เพราะต้องการให้สะตวงแก่คนที่เรียกหา ดังนั้นชื่อของท่าน จึงเกิดขึ้นมาจากที่ผู้อื่นตั้งไว้

สรุปความ

หนังสือเล่มนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เรื่องราวเหล่านี้ คงจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้ เกี่ยวกับชื่อของบุคคลสำคัญต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา เพราะหากจะเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจแล้ว แม้เพียงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็ควรเรียนรู้ไว้ด้วย เพราะชื่อแต่ละชื่อนั้น มีที่มาแตกต่างกันมาก หากจะสรุปแล้วก็ได้ดังนี้

๑. ชื่อพ่อแม่ตั้งให้ ตั้งไว้ตอนเด็กอย่างไร ก็ยังคงอยู่อย่างนั้น เช่น อานนท์ โอสถ ปันถกะ พากุละ จิตตะ นันทะ

๒. ชื่อที่มาจากแม่ เช่น สารีบุตร เพราะมีแม่ชื่อสารี ปุณณะมันตานีบุตร เพราะเป็นบุตรของนางมันตานี

๓. ชื่อที่มาจากโคตร เช่น โสณะ โกฬวิสะ เพราะเกิดมาจากตระกูลของแพทย์(พ่อค้า) กัจจายนะ

๔. ชื่อที่ได้รับเพราะบาปกรรม เช่น ขุชชุตตรา ปัญจปาปา ลกฺขณทก ภัททียะ กุณฑธานะ

๕. ชื่อที่เกิดจากการกระทำ สามาวดี เพราะล้อมรั้ว ปฎาจารา เพราะไม่มีผ้านุ่ง กุณฑลเกสา (กุณฑลเกสี) เพราะมีผมคล้ายตุ่มหู

๖. ชื่อที่ได้รับมาเพราะชื่อเดิมและสถานที่ เช่น อรุเวลกัสสปะ เดิมชื่อ กัสสปะ แต่เพราะอยู่ที่อรุเวลา จึงชื่อว่า อรุเวลกัสสปะ

๗. ชื่อที่ได้รับเพราะรูปร่าง เช่น ปัญจสิขะ เพราะมีผมห้าแฉก กิสา เพราะมีรูปร่างผอม อุคคะ เพราะร่างกายสูง

๘. ชื่อที่ผสมกัน เพราะรวมชื่อเดิมและรูปร่างที่ปรากฏไว้ด้วยกัน เช่น กาฬุทายี เดิมชื่อ อุทายี แต่เพราะดำ จึงชื่อว่า กาฬุทายี พาหิยะ ทารุจิริยะ เพราะอยู่แคว้นพาหิยะ (แคว้นภายนอก) และเพราะนุ่งผ้ากรองด้วยเปลือกไม้

๙. ชื่อที่ผู้อื่นตั้งขึ้นให้ใหม่ เช่น อนาถปิณฑิกะ เพราะมีก้อนข้าวเพื่อคนยากไร้ กุมารกัสสปะ เดิมชื่อ กัสสปะ แต่เพราะไปช้ำกับผู้อื่น เขาจึงเรียกชื่อใหม่ว่า กุมารกัสสปะ เพราะบวชตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

ทั้ง ๙ ดังกล่าวมานี้ ก็คือที่มาของชื่อของบุคคลต่างๆ ถึงจะเป็นเรื่องเล็กๆ น้อย ๆ แต่ก็น่าสนใจ ดังนั้น ชื่อของบุคคลต่างๆ มีมากมาย เช่น आयुर्वेदन कुमार मङ्गलकुण्डली องคุลิมาล ปุรณะกัศสปะ มักขลิโคศาล สยชัย เวลัฏฐบุตร โชติ กะ ชันตีวาที สุวณณสาม สหัสเสนโต สักกะ เรื่องเหล่านี้ รอให้ท่านมาพิสูจน์กัน ขอให้ท่านผู้สนใจเรื่องการตั้งชื่อ การเปลี่ยนชื่อ และการเปลี่ยนนามสกุล หรือ ท่านผู้สนใจใฝ่รู้ มาศึกษาค้นคว้าเถิด

สุดท้ายนี้ ขออนุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และบุญกุศลที่ท่านได้บำเพ็ญสั่งสมอบรมมา จงมารวมกัน เป็นตะบะเตชะพลวปัจจัย เป็นอุปนิสัยตามส่งให้ท่านจงปราศจากทุกข์โศกโรคภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง มีความเกษมสำราญทุกเมื่อ สวัสดิ์.